

კომერციული ბანკების არასაბანკო აქტივები და საქართველოს ეკონომიკა

Non-Banking Assets of Commercial Banks and Georgian Economy

მაია თეთრუაშვილი - ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი.
თბილისის ივ.ჯავახიშვილის სახ. სახელმწიფო უნივერსიტეტი
გელა წიკლაური - ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი.
თბილისის ივ.ჯავახიშვილის სახ. სახელმწიფო უნივერსიტეტი

რეზიუმე: ნაშრომი ეხება საქართველოში კომერციული ბანკების მიერ არაპროფილური აქტივების ფლობას, ეროვნული ბანკის მიერ დაწესებულ შეზღუდვებსა და რეგულირების მექანიზმებს.

განხილულია უცხოეთის ქვეყნების მსგავსი პრაქტიკა საქართველოში და ზემოაღნიშნული რეგულაციების შემოღებამდე არსებული რეალობა.

საკვანძო სიტყვები: კომერციული ბანკის არასაბანკო აქტივი; ეროვნული ბანკის რეგულაციები; არაჯანსაღი კონკურენცია

შესავალი: კომერციული ბანკების მიერ არაპროფილური, არასაბანკო აქტივების ფლობის საკითხი აქტუალური არა მხოლოდ საქართველოში, არამედ, მსოფლიოს თითქმის ყველა ქვეყანაში. ეს ქვეყნები უკვე ბევრი წელია აწარმოებენ მონიტორინგს-თუ რამდენადაა კომერციული ბანკი ჩართული არასაბანკო საქმიანობაში და ამ მხრივ სხვადასხვა დოზით შეზღუდვებსაც აწესებენ. ჩვენს ქვეყანაში არსებული პრობლემის მოგვარების მიზნით ჩვენ შეგვიძლია გამოვიყენოთ სხვა ქვეყნების გამოცდილებაც და გავაანალიზოთ, დღეს საქართველოში ეკონომიკის მდგომარეობაც მსოფლიო ბანკი სხვადასხვა ეტაპზე ატარებს „ბანკის რეგულირების და ზედამხედველობის კვლევას“. ამ კვლევის მიხედვით:

- 135 ქვეყნიდან 63 ქვეყანაში კომერციული ბანკებისთვის ფასიანი ქაღალდების ფლობა - შეუზღუდავია (ბანკს უფლება აქვს აღნიშნული საქმიანობა განახორციელოს სრული სპექტრით);
- 46 ქვეყანაში ნებადართულია (ბანკს უფლება აქვს ეს საქმიანობა განახორციელოს, მაგრამ მთლიანად ან მისი გარკვეული ნაწილი მხოლოდ მისი შვილობილი ან მფლობელი/ჰოლდინგის სხვა საწარმოების მიერ უნდა განხორციელდეს);

- 17 ქვეყანაში შეზღუდულია (საქმიანობის მხოლოდ ნაწილის განხორციელება შესაძლებელი ბანკის, მისი შვილობილის ან მფლობელის/ჰოლდინგის სხვა საწარმოების მიერ);
- 9 სახელმწიფოს შემთხვევაში კი აკრძალულია (აღნიშნული საქმიანობა არ შეიძლება განხორციელდეს არც ბანკის, არც მისი შვილობილის ან მფლობელის/ჰოლდინგის ან სხვა საწარმოების მიერ).

რაც შეეხება სადაზღვევო საქმიანობას:

- 137 ქვეყნიდან 7 ქვეყანაში შეუზღუდავია;
- 72 ქვეყანაში ნებადართული;
- 36 ქვეყანაში შეზღუდული;
- ხოლო 22-ში კი აკრძალულია.

უძრავ ქონებაში საქმიანობის წარმოება:

- 134 ქვეყნიდან 20 ქვეყანაში შეუზღუდავია;
- 29 ქვეყანაში ნებადართული;
- 35-ში შეუზღუდავი;
- ხოლო 50 ქვეყნისთვის კი აკრძალული.

რაც შეეხება არასაფინანსო საქმიანობას:

- 136 ქვეყნიდან 16 ქვეყანაში ის შეუზღუდავია;
- 24-ში ნებადართული;
- 48-ში შეზღუდული;
- ხოლო დარჩენილ 48 ქვეყანაში კი აკრძალული.¹⁷

ეს მონაცემები იმაზე მეტყველებს, რომ ბანკებს არასაბანკო სფეროდან, ყველაზე მეტად უძრავი ქონების ბაზარზე ოპერირება ეკრძალებათ. ბანკების არასაბანკო სფეროში ოპერირების საქმიანობის მსოფლიო პრაქტიკიდან

შეგვიძლია მოვიყვანოთ ამერიკის შეერთებული შტატები. კომერციული ბანკების არასაბანკო აქტივებში ინვესტირების შეზღუდვები და აკრძალვები ამ ქვეყანაში 2000 წლამდე მოქმედებდა და ის მხოლოდ ბილ კლინტონის პრეზიდენტობის პერიოდში გაუქმდა, მაგრამ, სულ რაღაც, ექვს წელიწადში კომერციული

¹⁷ ა. (ა) ი.პ. “საზოგადოება და ბანკები“ 2013-2019 -კვლევა -კომერციული ბანკების მიერ არაპროფილური აქტივების ფლობის საერთაშორისო პრაქტიკის მიმოხილვა.

ბანკებისადმი ასეთმა ლიბერალურმა მიდგომამ ქვეყანაში საბანკო კრიზისი გამოიწვია. ამ მწარე გამოცდილების შემდგომ, ამერიკაში შეზღუდვები -კომერციული ბანკების არაპროფილური აქტივებისათვის კვლავ აღადგინეს.

საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ შემუშავებული რეგულაციებითა და კანონმდებლო-ბით კომერციულ ბანკებს არაპროფილური საქმიანობა ეკრძალებათ და მათ, ტრადიციულად მხოლოდ საფინანსო საქმიანობის განხორციელების უფლება აქვთ.

გარდა ამისა, 2015 წლიდან ამ რეგულაციებით გამკაცრებულია არასაფინანსო საქმიანობაზე ნებართვის გაცემის პირობებიც.

სებ-ის პრეზიდენტის მიწერილობას, რომელიც ბანკებისთვის არაპროფილური საქმიანობის რეგლამენტაციას ახდენს, საფუძვლად დაედო ის გარემოება, რომ ბანკები მნიშვნელოვნად გააქტიურდნენ ბიზნესის სხვადასხვა სფეროში შესვლასთან დაკავშირებით. ამას კი უდაოდ მოყვებოდა კომერციული ბანკების ან მათი შვილობილი კომპანიების მიერ დომინანტური მდგომარეობის დაკავება სხვადასხვა ბიზნესში. ძირითადი სფეროები იყო: სამშენებლო ბაზარი და დეველოპმენტი, ჰოსპიტალური სექტორი, სადაზღვევო ინდუსტრია, საცალო სავაჭრო ქსელები და სხვა.

მოვიყვანთ რამდენიმე მაგალითს სებ-ის მიერ ზემოაღნიშნული რეგულაციების შემოღებამდე არსებული რეალობიდან.

ეროვნული ბანკის მონაცემებით:

- "საქართველოს ბანკი" 100%-ს ფლობდა სადაზღვევო კომპანია „ალდაგი ბისიაი“-ში, შპს "თელიან ველში" - 51,23%-ს, შპს "ინტერტურში" - 99,99%-ს, შპს "ჩემ კლინიკაში" - 51%-ს, შპს "რეგიონის კავკაზუს ავტოკაუზში" - 100%-ს, პროფესიული კალათბურთის კლუბ "დინამოში" - 100%-ს და ა.შ. ბანკს ასევე ქონდა წილობრივი მონაწილეობა საქართველოს რეგიონებში განთავსებულ 11 სამედიცინო კლინიკაში.
- "თი ბი სი ბანკი" ფლობდა სალიზინგო კომპანია "თიბისი ლიზინგის" 89%-ს, არასაბანკო საკრედიტო დაწესებულება "თიბისი კრედიტის" 75%-ს, საბროკერო კომპანია "თიბისი ბროკერის" 100%-ს, "გაერთიანებული საფინანსო კორპორაციის" 93%-ს, "უძრავი ქონების მართვის ფონდის" 100%-ს, საბანკო სისტემების მომსახურების კომპანიის 100%-ს, "თიბისი ფეის"

100%-ს, ასევე ისრაელში დარეგისტრირებულ საზოგადოებასთან ურთიერთობისა და მარკეტინგის კომპანია "თიბისი ინვესტს". საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ კომერციული ბანკების აქტიურობაზე დაწესებული შეზღუდვები დიდწილად შესაბამისობაში მოდის საერთაშორისო პრაქტიკასთან. საბანკო ინსტიტუტებისათვის შეუზღუდავია ფასიანი ქაღალდების ფლობა და ნებადართულია სადაზღვევო პროდუქტების შეთავაზება. თუმცა, არა უშუალოდ ბანკის, არამედ შვილობილი საწარმოების მიერ. კომერციულ ბანკებს, ასევე არ აქვთ უფლება თავად განახორციელონ არასაბანკო საქმიანობა. ინვესტიციები ექვემდებარება საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ დაწესებულ ლიმიტებს. გამონაკლისს წარმოადგენს მხოლოდ საოპერაციო ლიზინგის განხორციელების უფლებამოსილება, რაც გარკვეულწილად, საერთაშორისო პრაქტიკაში ბანკების მიერ. თუმცა, ითვალისწინებს მთელ რიგ შეზღუდვებს, მათ შორის, ნებართვებს, ლიმიტებს ბანკის კაპიტალთან მიმართებაში და შესაძლო ინტერესთა კონფლიქტის დასარეგულირებლად დაწესებულ შეზღუდვებს. ბანკებს ეკრძალებათ ინსაიდერებთან შეღავათიანი პირობებით ნებისმიერი ტრანზაქციის განხორციელება. ამასთანავე, შვილობილი საწარმოების კაპიტალში ინვესტიციები იქვითება საზედამხედველო კაპიტალიდან. საბანკო სისტემის ინვესტიციების ჯამური მოცულობა, რაც აქტივების მხოლოდ 2,6 პროცენტს წარმოადგენს თითქმის სრულადაა დაქვითული საზედამხედველო კაპიტალიდან. დაგეგმილია დაქვითვის მეთოდოლოგიის მნიშვნელოვანი ცვლილება ბაზელ II/III კაპიტალის ადეკვატურობის წესების შესაბამისად. თუმცა, უახლოეს მომავალში ინვესტიციების განხორციელებაზე შეზღუდვებისა და ლიმიტების პოლიტიკის ცვლილება არ იგეგმება.¹⁸

სამართლებრივად თითქოს ყველაფერი დალაგდა -უშუალოდ ბანკები აღარ მონაწილეობენ არაპროფილურ ბიზნესში. თუმცა ეს შეზღუდვა არ გავრცელდა საბანკო ჯგუფებსა და ბანკებთან ასოცირებულ პირებზე. მაგალითად, როგორებიც არიან: ბანკების მფლობელები, საბჭოს წევრები და ტოპ-მენეჯმენტი. შესაბამისად,

¹⁸ აგლაძე გიორგი; შარუმაშვილი ნინო- ჟ. ეკონომიკა და საბანკო საქმე -2018

მოიძებნა სამართლებრივი “გამოსავალი”, როგორ უნდა შენარჩუნდეს არაპროფილურ ბიზნესზე კომერციული ბანკების გავლენები და კორპორაციული ინტერესები. მით უმეტეს, რეგულაციების ასახვა საკანონმდებლო აქტში, როგორც აღვნიშნეთ, პრინციპში არც განხორციელებულა. დღეს, უშუალოდ ბანკები პირდაპირ აღარ არიან სამშენებლო-დეველოპერული და სადაზღვევო კომპანიების, ჰოსპიტლებისა თუ სხვა არაპროფილური ბიზნეს-სტრუქტურების დამფუძნებლები და უშუალო მართვაშიც არ იღებენ მონაწილეობას, თუმცა რეალობა სხვაა და პრობლემების ნაწილი კვლავ გადაუჭრელი რჩება.

დასკვნა: ბიზნესის სხვადასხვა სექტორში კომერციულ ბანკებთან ასოცირებული (დაკავშირებული) კომპანიების მიერ კვლა იქმნება არაჯანსაღი კონკურენცია, რაც რეალური ეკონომიკის ზრდას და განვითარებას უშლის ხელს. დღეს, როცა საქრთველოში, თავისუფალი ფინანსური რესურსის მოზიდვის ალტერნატიული წყარო არ არსებობს, გარდა კომერციული ბანკების სასესხო კაპიტალისა, საჭიროა საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ საჭირო ქმედითი ღონისძიებების გატარებას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ა.(ა) ი.პ. “საზოგადოება და ბანკები“ 2013-2019 -კვლევა - კომერციული ბანკების მიერ არაპროფილური აქტივების ფლობის საერთაშორისო პრაქტიკის მიმოხილვა.
2. აგლაძე გიორგი; შარუმაშვილი ნინო- ჟ. ეკონომიკა და საბანკო საქმე -2018
3. Laeven, L & Levine, R 2005, Is there a diversification discount in financial conglomerates?, NBER Working Papers 11499, National Bureau of Economic Research, Inc.
4. World bank 2011, Bank regulation and supervision survey, viewed April 2013,